

הצעה לתיקון חוק יסוד: הלאום

חקיקה מעודדת לכידות

כתיבה: ד"ר רעות פינגר דסברג
ייעוץ: עו"ד רז נזרי, עו"ד נדים עבוד

תיקונים פשוטים שיהפכו את חוק יסוד: הלאום לחוק ראוי, שיכיל את הגדרותיה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית, מבלי לפגוע בעיקרון היהודי-לאומי המודגש בלשון החוק.

חוק יסוד הלאום הוא חוק קצר ולאקוני יחסית, המעגן באופן חוקתי רשימה של הוראות הנוגעות למעמד הרשמי של סמלי המדינה והזהות הלאומית של מדינת ישראל, אשר מרביתן כבר היו קיימות. אם תקראו אותו במלואו והנכם אזרחים יהודים, סביר שלא תבינו על מה הייתה המהומה, ומדוע הוא שנוי במחלוקת בקרב חלקים בציבור. אחרי הכל, זהו חוק הצהרתי, המעגן את היותה של מדינת ישראל מולדתו ההיסטורית של העם היהודי.

ואולם, הבעיה העיקרית של החוק אינה רק בתוכן הקיים בו, אלא בהתעלמותו המכוונת של חוק היסוד מהמיעוטים החיים במדינה ומשוויון זכויות אזרחי המגיע לכל אזרח, ובכך מעלה גם חשש לפגיעה בנוסחת האיזון המקובלת של מדינת ישראל כמדינה "יהודית ודמוקרטית". אף שבג"ץ קבע^[1] כי יש לפרש חוק יסוד זה לפי פרשנות המקיימת את "המרכיבים הדמוקרטיים" של מדינת ישראל, אנו מאמינים כי עצם ההשמטה המכוונת של מרכיבי השוויון האזרחי בחוק היסוד, אשר מגדיר את זהותה של המדינה, אינה ראויה ופוגעת בהסכמה הציבורית הרחבה הנדרשת לחוק שכזה.

התעלמות ממרכיבי היסודיים של המדינה בחוק המוקדש כולו להגדרת מהותה של המדינה מהווה פגיעה ציבורית-חברתית באזרחי ישראל שאינם יהודים. פגיעה זו מתקיימת הן במישור הסמלי - הצהרתי, והן באופן שבו החוק מציב את היסוד הדמוקרטי כנתון לפרשנות שיפוטית ולא מעגן אותו בחוק עצמו. פגיעה זו ניתן לפתור באמצעות מספר תיקונים קטנים, אשר יהפכו את חוק היסוד האמור לחלק משורה ארוכה של חוקי יסוד שיש לגביהם הסכמה ציבורית רחבה ואשר מהווים בסיס לחוקה ישראלית, וזאת ללא פגיעה ולו במעט ביסוד הלאומי-היהודי המודגש והמוצדק הקיים בו.

[1] בג"צ 5555/18 ח"כ אכרם חסון ואחרים נגד כנסת ישראל ואחרים, ניתן ב-8 ביולי 2021.

חוק יסוד הלאום הוא חוק קצר ולאקוני יחסית, המעגן באופן חוקתי רשימה של הוראות הנוגעות למעמדם הרשמי של סמלי המדינה והזהות הלאומית של מדינת ישראל, אשר מרביתן כבר היו קיימות.

אבני היסוד של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית לא מעוגנות זו לצד זו בחוק. ברמה ההצהרתית, ניתנת לכאורה בכורה ליסוד היהודי על פני זה הדמוקרטי, באופן כזה שהחוק אינו מעגן בצורה מפורשת את השוויון האזרחי לכלל אזרחי המדינה. זאת בשונה משני חוקי היסוד בדבר זכויות אדם (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד: חופש העיסוק) המציינים את נוסחת האיזון של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית כבר בסעיף המטרה שלהם.

השפה הערבית כבעלת מעמד מיוחד בלבד. בחוק נכתב כי העברית היא השפה הרשמית של מדינת ישראל, ואילו לשפה "מעמד מיוחד". בכך, ישנו "שנמוך" הצהרתי של השפה הערבית שאינה מוגדרת עוד כשפה רשמית, בשונה ממה שהיה עד ליום חקיקת החוק.

עמודי היסוד החוקתיים ועקרונות היסוד עליהם מבוססת הפרשנות השיפוטית במדינת ישראל נוצרו בתהליך ארוך שנים שהחל עוד בהכרזה על הקמת המדינה. גם אם חלו בהם שינויים, אחד הדברים המאפיינים את כלל המסמכים המכונים הוא השמירה על נוסחת איזון בהגדרותיה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית – אף אם המילים הללו לא נאמרו כלשונן.

מגילת העצמאות, לדוגמה, מסמך קנוני הנחשב תעודת הזהות של מדינת ישראל, כוללת אמירות ברורות בדבר היותה של המדינה "יהודית" ומשמעות הגדרה זו; המגילה אמנם אינה כוללת את המילה 'דמוקרטיה' כלשונה וככתבה, אך היא מפרטת במפורש את כלל העקרונות הדמוקרטיים הבסיסיים המלמדים על הכוונה הברורה לכונן משטר דמוקרטי ולהיותה של המדינה דמוקרטית. דוגמה נוספת, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, שנחקק בשנת 1992 והמעגן חלק ממסכת זכויות האדם בישראל, מציין כבר בסעיף המטרה שלו את היותה של המדינה "מדינה יהודית ודמוקרטית" ברוח העקרונות של מגילת העצמאות.

חקיקת חוק יסוד: הלאום ללא שום התייחסות לרכיב השוויון האזרחי יוצר תיעדוף, ולו ברמה ההצהרתית, של היסוד הלאומי-אתני על פני היסוד הדמוקרטי.

את חוק יסוד הלאום ניתן לתקן בקלות יחסית ומתוך הסכמה רחבה, מבלי לפגוע ולו במעט במעמדה של מדינת ישראל כמדינתו הריבונית של העם היהודי, שזכות ההגדרה העצמית הלאומית במדינה ייחודית לו בלבד; תיקון פשוט זה יכול להיעשות באמצעות עיגון הערך הדמוקרטי הבסיסי בדבר היות כלל אזרחי המדינה שווי זכויות. נוסחה זו המבחינה בין הזכויות הלאומיות, הנתונות לעם היהודי בלבד, ובין זכויות הפרט האזרחיות הנתונות לכל אזרח ואזרחית במדינה, היא בריח התיכון שעומד בבסיס הגדרת המדינה כיהודית ודמוקרטית, כאשר לכל אחד מהיסודות הללו – "היהודי" וה"דמוקרטי" – יש מעמד שווה וממשי.

במילים אחרות: את חוק היסוד ניתן לשנות באופן שגם יישמר את ליבת החוק, כחוק המחזק יסודות לאומיים, יהודיים, אך בה בעת גם עניק מקום של כבוד ושוויון לכל אזרחי מדינת ישראל.

תיקון חוק יסוד: הלאום.

זהו לשון החוק הקיים.
ההתייחסות בצבע,
מתארת את התיקונים
המוצעים, והם אלה
שיהפכו אותו לחוק מוסכם
וראוי יותר בעיני חלקים
נרחבים בציבור ולאבן
מרכזית בחוקה המתגבשת
של מדינת ישראל.

1. עקרונות יסוד

(א) ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי, שבה קמה מדינת ישראל.

(ב) מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, שבה הוא מממש את זכותו הטבעית, התרבותית, הדתית וההיסטורית להגדרה עצמית.

(ג) מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי.

(ד) מדינת ישראל תקיים שוויון זכויות לכל אזרחיה ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

1.A. מטרה

מדינת ישראל היא מדינת לאום שבה מממש העם היהודי את זכותו הייחודית להגדרה עצמית לאומית, והיא מדינה דמוקרטית המחויבת לשוויון אזרחי; והכל ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת המדינה, אשר תשמש כמקור השראה לפרשנות הוראות חקיקה.

2. סמלי המדינה

(א) שם המדינה הוא "ישראל".

(ב) דגל המדינה הוא לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו, ומגן דוד תכול במרכזו.

(ג) סמל המדינה הוא מנורת שבעת הקנים, עלי זית בשני צדדיה, והמילה "ישראל" למרגלותיה.

(ד) המנון המדינה הוא "התקווה".

(ה) פרטים לעניין סמלי המדינה ייקבעו בחוק.

3. בירת המדינה

ירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל.

4. שפה

(א) עברית היא שפת המדינה.

(ב) לשפה הערבית **מעמד מיוחד במדינה מעמד של שפה רשמית נוספת** במדינה; הסדרת השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק.

5. קיבוץ גלויות

המדינה תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות.

6. הקשר עם העם היהודי

(א) המדינה תשקוד על הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה ובשביה בשל יהדותם או בשל אזרחותם.

(ב) המדינה תפעל בתפוצות לשימור הזיקה בין המדינה ובין בני העם היהודי.

(ג) המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהדות התפוצות.

7. התיישבות יהודית

המדינה רואה בפיתוח התיישבות יהודית ערך לאומי, ותפעל על מנת לעודד ולקדם הקמה וביסוס שלה.

8. לוח רשמי

הלוח העברי הוא לוח רשמי של המדינה ולצדו ישמש הלוח הלועזי כלוח רשמי; השימוש בלוח העברי ובלוח הלועזי ייקבע בחוק.

9. יום העצמאות וימי זיכרון

(א) יום העצמאות הוא יום החג הלאומי הרשמי של המדינה.

(ב) יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום הזיכרון לשואה ולגבורה הם ימי זיכרון רשמיים של המדינה.

10. ימי מנוחה ושבתון

שבת ומועדי ישראל הם ימי המנוחה הקבועים במדינה; למי שאינם יהודים זכות לקיים את ימי המנוחה בשבתם ובחגיהם; פרטים לעניין זה ייקבעו בחוק.

11. נוקשות

אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שהתקבל ברוב של חברי הכנסת.

12. שמירת דינים

אין בחוק יסוד זה כדי לפגוע בתוקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק-היסוד.

